

הקרב על עמק דותן

ראיון עם סא"ל מיל לוי מן

בקרב עמק דותן היה לוי מן (חבר קיבוץ בית-השיטה) מג"ד גדוד 25, אשר נלחם בקרב ככוח נפרד משאר החטיבה. לאחר המלחמה מונה לוי מן לסמח"ט חטיבה 45.

אנחנו ישבנו בבסיס עורפי שהיה באליקים (אום-אל-זנת) והסיורים שלנו היו בגולן, לבדיקה של כל מיני תוכניות אופרטיביות ואחרות לקראת לחימה אפשרית עם סוריה, ולזה הקדשנו את מרבית הזמן.

כאשר גמרנו את הסיורים, ומתוך ידיעה והערכה (לא שלנו. אלה דברים שקיבלנו אותם), שירדן לא תשתתף במלחמה, למרות כל ההכנות המצריות-סוריות. היה ביטחון, עם כל המודיעין שזרם אלינו, שירדן לא תשתתף במלחמה, ולכן לא צריך לשים את הדגש על ירדן, אלא לשים את הדגש על סוריה.

יומיים לפני פרוץ מלחמת ששת-הימים, עשינו בכל זאת סיור גבול ירדני; התחלנו אותו מהגלבוץ לכל אורך הקו הירוק (על דרך – הפטרולים) עד לאיזור של בקעה (בקעה אל-גרביע'). אבל זה היה סיור הכרות שטחי ביותר, לא מתוך כוונה שאנחנו נסתובב שם ונילחם. ובכל זאת, מדי פעם נעצרו לצפות על השטח, לבחון אותו (מה יש לאויב מה אין לו). המודיעין על ההיערכות הירדנית שהיה בידנו זעום ביותר. לא היתה לנו אינפורמציה על הערכות הירדנית, מתוך אותה הגישה שמלחמה עם הירדנים לא תהיה.

לא היו שום תוכניות מוכנות מראש לכיבוש עמק דותן, או כל איזור אחר בירדן. הפקודה לתקוף את עמק דותן נתקבלה בשעה 11:00. הפקודה ניתנה לנו על רקע הפעילות האווירית המוצלחת שנעשתה עם פתיחת מלחמת ששת-הימים.

ואז ירדן, מתוך שיקול שלה הצטרפה. ההצטרפות שלה היתה אולי יותר סמלית בהתחלה, אבל היא קיבלה אופי שחייב מיידית תגובה רצינית. באיזור ירושלים הם התחילו להפגין את ירושלים, ובאיזור שלנו (גזרת צפון שומרון) הם קידמו תותחים ארוכי טווח שהתחילו להפגין את אזור שדה התעופה רמת דויד.

וניתנה פקודה מיידית לחטיבה לתקוף את האזור, שלפי הערכה של המודיעין והמפקדים הצבאיים, נמצאים בו התותחים ארוכי הטווח, שכנראה נמצאים בעמק דותן. אלה היו תותחי "לונג-טום" שטווח הירי שלהם 32 ק"מ, והערכה היתה שהם ממוקמים אי-שם בעמק דותן בין בורקין (כפר ערבי שנמצא בפסגות מעל גנין) ליעבד (שנמצא בצד הדרומי-מערבי של העמק), אי-שם בתוך חורשות הזיתים.

אנחנו היינו מכונסים במסגרת של קבלת האינפורמציות, והגיע נציג של פיקוד צפון והנחית את המשימה הזאת. להערכת המצב ובניית התוכנית היתה קצרה ביותר, ללא הכנה מוקדמת, ללא אינפורמציות אפילו לא על השטח, כי לא היה זמן לפרוס את המפות ולא לנתח בצורה צבאית הגיונית בדרך של נוהל קרב רגיל, תקין. ואז, בהתייעצות של מטה ומפקד החטיבה, קבע מפקד החטיבה שיש לתקוף את האיזור הזה של עמק דותן בשני צירים בצורה של "תנועת מלקחיים", כאשר עיקר החטיבה תנוע מכיוון צומת מגידו – רם און – גבעת עוז, ויתקוף לכיוון בורקין (יכבוש את בורקין). זה עיקר החטיבה; שני גדודים, גדוד הטנקים וגדוד חרמ"ש, ויחידת הסיור והארטילריה החטיבתית.

גדוד אחד ינוע דרך ערערה, יתקוף ויתקדם לעמק דותן דרך יעבד.

השיקולים בבחירת תוכנית מלקחיים היו שניים: שיקול אחד לא היה ניתוח קרב בצורה מסודרת, לא היה מקום להערכת מצב מאורגנת, כי לא היה זמן לכך. השיקול השני בבחירת שני צירים נבע מכך שלא היה מספיק מידע על טיב הצירים בהם תפרוץ החטיבה, ואז יכול היה להיות שאחד הכוחות היה מצליח והכוח השני לא מצליח להגיע לשדה הקרב.

המשימה העיקרית היתה להשמיד את הארטילריה. לא דובר על כיבוש עמק דותן וגיינין, לא דובר על המשך תנועה. אבל, כמובן, כשאתה הולך לבצע משימה אתה לא יכול להתעלם מהשטח, אתה צריך גם לתכנן לעצמך אפוא תוכל להיאחז בשטח, אפוא תוכל לבצע את הקרבות שעשויים להיות באיזור, ולכן ההתבססות היתה על קו הרכס מעל עמק דותן (צד צפון-מערב), והעמק היה מוכתב בגלל המשימות.

בשעה 16:00 חיכה לנו בצומת מגידו אלוף הפיקוד, ונתן את ההנחיות האחרונות ללחימה. אני הייתי בקבלת הפקודות האחרונה וחזרתי בחזרה על מנת לתפוס את הגדוד בציר התנועה שלו.

לפני שאני מתחיל לתאר את הקרב של הכוח העיקרי, של החטיבה, אני רוצה להקדים ולומר שגיינין היתה הטראומה של צה"ל במלחמת השחרור. על גיינין רבץ תמיד סמל של כישלון, כשתקפו את גיינין מפקד החטיבה החליט שהוא לא הולך בדרכים עקיפות, אלא הולך ישר דרך אל-ימון ודרך כפר-דן, כאשר הכיוון העיקרי היה כפר-דן. עוד ביום הם התפרסו בהסתערות על האיזור הזה, חטפו הפגזה די רצינית, כבר עם מעבר הגבול היה להם נפגעים, הם נכנסו עם ערב לשטח הזה של כפר-דן ואל-ימון. הסתבר, שהם הסתבכו באיזור הזה ולא מצאו את הציר. הם נתקעו בתוך הכפר עם שיירת הטנקים, בין הרחובות, אותו הדבר קרה גם בכפר-דן, והם נשארו תקועים. רק פלוגת חרמ"ש אחת ופלוגת טנקים אחת והחפ"ק של המח"ט הצליחו לעלות על הציר להגיע עד חצות לגבעות של בורקין. לקראת שחר תקפו כוח הטנקים ופלוגת החרמ"ש את הכפר בורקין, והם ישבו בנקודה אסטרטגית טובה מאד ביחס לגיינין.

באותו זמן שהחטיבה חיפשה את הדרך לעלות למעלה, גדוד הטנקים נע בעקבות גדוד החרמ"ש. כאשר הוא עבר בין מטעי הזיתים, יחידת שירותים שנעה מאחורי הגדוד נתקלה ביחידה ירדנית קטנה. היחידה היתה בפיקודו של הרס"ג, וכאשר ירו עליהם הם התארגנו מהר תקפו אותם והירדנים ברחו. המחלקה ראתה שיש שם תותחים והמשיכה קדימה. אחר כך הסתבר, שהתותחים האלה היו תותחי "הלונג-טום", למעשה הם השמידו את התותחים ולא ידעו זאת, ורק לקראת בוקר התברר, שבעצם התותחים שחוסלו הם תותחי ה"לונג-טום".

באותו הזמן שאני התארגנתי באיזור יעבד, המח"ט לקח שתי פלוגות, אחת טנקים של אגוזי וחלק מיחידת הסיור. על בסיס פניה שלו אל הפיקוד הוא קיבל אישור לכבוש את גיינין מאחור. מפקד החטיבה ירד עם הכוח שלו ובקרב קצר, תוך שעתים, נכבשה גיינין. בזמן שהמח"ט היה בגיינין, הוא קיבל הודעה שהטנקים של חטיבה 40 הירדניים מתקרבים לאזור עמק דותן.

הגענו לצומת דיר-שרף ליד שכס, שם מצאנו 26 טנקים M-48 נטושים ושלמים. הסיבה שהירדנים נטשו אותם היתה, כנראה, שהם הרגישו שאין להם יותר סיכוי להצליח וזאת משום שהיו מוקפים מצד אחד בטנקים שלי שהיו בסילת-א-זהר ומצד שני על ידי הטנקים של חטיבה 37 שהיו בשכס.

אחרי שחברתי עם חטיבה 37 בשכס, קבלתי פקודה להצטרף אל החטיבה בגשר דמיה. הנסיעה היתה בציר חופשי ופנוי. כל הדרך אני זוכר שראיתי שיירות של פליטים שברחו משכס וערי הסביבה, ונעו בחופשיות אל עבר גשר דמיה וירדן.

בסיכום, כל כיבוש עמק דותן לא היה מתוכנן. המשימה בגללה נכנסנו לעמק דותן היתה השמדת התותחים שהפריעו לשדה התעופה של רמת-דויד. הכיבוש עצמו היה ברגע שתפסנו את צדו המערבי-צפוני של עמק דותן. הלחימה על העמק היתה כל כולה 24-36 שעות. העדיפות היתה של האויב ללא כל ספק. האיכות של הנשק היתה גם כן לטובת האויב.

קטע מתוך ראיון עם סרן (מיל) שלמה אגוזי

בתקופת ההמתנה, אנחנו היינו במנסוריה, שם התאמנו והתארגנו. הפלוגה שלי היתה פלוגה ותיקה, שהייתי איתה כבר כמה שנים. היו לנו טנקים M-51 עם התותח החדש, 105 מ"מ. את הפלוגה הכרתי טוב מאוד וזה היה חשוב מאוד.

זאת היתה אחת הפלוגות הוותיקות בגדוד, גדוד 39. המג"ד של הגדוד היה אדולף שגם אותו הכרתי הרבה שנים, מהסדיר ומהקבע.

היציאה לקרב היתה בערך בשעה 10:00, שמענו את החדשות שהתחילה מלחמה, ולא ידענו לאן אנחנו הולכים. נכנסנו לטנקים והתחלנו לנוע לצומת מגידו. שם קראו למ"פים לסדרת פקודות. כשהגענו חיכו לנו שם המח"ט משה בריל, מפקד האוגדה אלעד ואלוף פיקוד צפון – דדו. ישבנו בקבוצת הפקודות, לא לקח הרבה זמן ואנחנו היינו בראש בגדוד בדרך לגנין. זה היה נוהל קרב חפוז בהחלט.

התחלנו לנוע לכיוון ג'נין (אפילו מפות מסודרות לא היו לנו – כי לא התכוננו כלל לתקוף בגיזרה זו) לאזור אל-ימון. בין מגידו לגנין התחלתי לעלות על איזו דרך עם הפלוגה שלי, הייתי הפלוגה הראשונה בגדוד והתמונה היתה יפה מאד, איך שכל הגדוד נע קדימה. אני נסעתי בראש ויריב היה אחרי. מהפלוגה שלי ושל יריב הורידו מחלקה ונתנו אותה ללוי מן, שפרץ עם הגדוד שלו באיזור ואדי-ערה. אנחנו פרצנו לאיזור אל-ימון. בין הסמטאות הסתבכנו עם הטנקים כי הדרך לא היתה נכונה.

היה אתכם כוח הנדסה?

לא היה שום דבר. הפלוגה שלנו היתה ראשונה וכשאנחנו הסתבכנו בין הבתים באל-ימון פלוגת הסיור פרצה קדימה, והגיעה לצומת קטביה ושם נתקלה בכוח ירדני שהיה שם.

היה גייפ של הסיור שהוביל אתכם?

לא היה גייפ סיור בשלב זה. עלינו על הדרך ודהרנו לכיוון קבטיה, פשוט דהרנו בחשיכה, בלי אורות בלי גלום. נענו בשדרה כשאני מוביל. היה חושך, לא ידעתי במי ניתקל ולא סמכתי על אף-אחד. הובלתי בעצמי.

כשהתקדמת כך, לא חששת שאתה נע בלי כיסוי (ארטילרי וכדומה)?

לא היה שום זמן לחשוב, אמרו שפלוגת סיור והגייפים הסתבכו וצריך לחלץ אותם. אפילו לא היו ידיעות על כמה טנקים יש להם. הנכון הוא שאמרו, שחטיבה 40 באיזה שהוא מקום באיזור גשר דמיה, חוצה.

עד אז לא ידענו מה זה קרבות שריון, היה רק הסיפור על המארב של הפלוגה של בריל, במלחמת סיני. כל השריון היה אז קטן מאוד, כמו משפחה, והסיפורים היו שאם חברים נפגעים, אתה עוזר להם מיד. בקיצור דהרנו, והגענו לאיזור הצומת, אז בא לקראתי גייפ ואמר לי: "תישמע, כל העסק נגמר, חולצו כולם לאחור, ויש פה כמה הרוגים". ראיתי את ההרוגים הראשונים בחיי. הם שכבו שם ליד גייפ וזחל"מ שרוף מכוסים בשמיכות.

בכניסה לג'נין היו הרבה אנשים, כל הרחובות היו מלאים באזרחים וחיילים. הם היו נדהמים. לא הבנתי מה קורה: הם כנראה חשבו שאנחנו עירקים ולא חשבו שאנחנו ציונים, פתאום התחילו לירות עלינו מכל הכיוונים, אז נתנו מכת אש מכל הטנקים שירו לכל הכיוונים וכל הרחובות התרוקנו, פרצנו עם מכת האש לרחוב הראשי. ירינו בעיקר ממקלעים, לא בתותחים. כשהגענו כמעט למסגד, המח"ט משה בריל, צועק לי: "למשטרה, למשטרה" ולי לא היו מפות ולא ידעתי איפה המשטרה, אבל הוא אמר "שמאלה למשטרה". שני המ"מים שהיו מאחורי פנו למשטרה ואני עוד המשכתי לכיוון עפולה בציר הראשי, מיד הסתובבתי וחזרתי אבל באיגוף שמאלי מסביב לכל הפלוגה. המחלקה הגיעה אל מול המשטרה והתחילה לירות, אבל היא היתה ריקה. הגעתי לאיזור המשטרה גם כן, התחלנו לירות, אבל היא היתה ריקה. הגעתי לאיזור המשטרה גם כן, התחלנו לירות קצת ופתאום אני רואה

לידי נפילות של פגזים אבל זה לא היה נפיץ, אלא ח"שים, כלומר טנקים יורים עלי, סובבתי את הצריח 180° הרמתי משקפת, וראיתי מעל הרכס עומדת מחלקת טנקים ירדניים ויורים עלינו.

חטיבה 45 היתה החטיבה היחידה שבלמה אותם. לוי מן היה למעלה באיזה מקום ליד יעבד, אני הייתי בשלב של יציאה עם שתי המחלקות מגינין והפלוגה של פכטר, שהוא עצמו נפגע וגדי רפן שהחליף אותו נפצע גם כן, היתה ללא שליטה באותו שלב. הפלוגה של יריב היתה היחידה שעמדה על הרכסים ובלמה, היו להם טנקים עם תותחים ארוכי-טווח, והם צלפו על הרכס שמשם הגיעה חטיבה 40 בדרכה. ההסתערות של אביתר על חטיבה 40 היתה הירואית, אבל כנראה שהוא לא ידע מה יש שם. איפה המג"ד שלי היה באותו שלב אני לא יודע, כי הייתי ת"פ המח"ט ואחר-כך נשלחתי לסייע לחטיבה 9, לא הייתי מרושת. איך שעליתי על הטנק שלי התחלתי לשמוע מה קורה ובשלב הזה, שהמטוסים התקיפו אותי, שלפתי באופן אינסטינקטיבי רימון אדום וזרקתי והטיס ראה את זה ובשנייה האחרונה הוא התרומם, אז פצצה אחת נפלה לא רחוק מהטנקים שלנו ומישהו נפצע קל (כמה שריטות קלות), זה היה מזל גדול, ממש מזל גדול.